

Madam B. Chantre'ye göre

XIX. YÜZYIL SONLARINDA TOMARZA VE ÇEVRESİ

Ali TUZCU

Araştırmacı Yazar

Madam B. Chantre'nin yaşamı hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşamadık. Makalelerinden Ernest Chantre'nin eşi ve İsviçreli olduğunu anlıyoruz.

Eşi Ernest Chantre, 1843 – 1921 yılları arasında yaşamış, jeoloji, tarih öncesi ve arkeoloji uzmanı, Fransız bir bilim adamı olup, uzun yıllar, Lyon Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde, Etnoloji bölümünde profesör olarak çalışmıştır. Osmanlı coğrafyasının çeşitli yörelerinde Anadolu'da, Balkanlar'da, Kafkasya'da, Mezopotamya'da ve dünyanın birçok yerinde, uzun yıllar araştırma ve incelemelerde bulunmuştur. Bu gezilerinde eşi Madam B. Chantre, onu hiç yalnız bırakmamıştır.

Ernest Chantre, bu bilimsel gezileri sonrasında birçok bilimsel eser ve makaleler yayınlamıştır. Bunlardan Kayseri ve çevresine ait olan “Batı Asya ve Kapadokya'da Arkeolojik Araştırmalar (1893- 1894) “Kapadokya (1898)” adlarında Fransızca iki eseri vardır.

1894 – 1898 yılları arasında Anadolu'da Hititlerin başkenti Hattuşaş'ta yapılan kazılara başkanlık etmiş binlerce çivi yazısı tablet bulmuştur. Aynı yıllarda Kayseri/ Kültepe'de, Develi çevresindeki Fraktin, Beşkardeş Azugüzel (veya Özügüzel) Eşikpınar v.b. Hititlerin yerleşim merkezinde araştırmalarda bulunmuştur.

Bay ve Bayan Chantre'lerin yanında Anadolu'ya/ Kayseri ve çevresine 1894, 1896, 1988 yıllarında yaptıkları seyahatlerde kendilerine Asuroloji uzmanı İsviçreli Alfred Boissier'de eşlik etmiştir. Alferd Boisser'in yaşamı hakkında da ayrıntılı bilgi bulamadık. Yalnız Anadolu Bitkilerine ve sürüngenlerine olan ilgisinden dolayı yine kendisi gibi bir İsviçreli olan Botanikçi Edmond Boissierle'le bir akrabalığı olduğunu düşünmekteyiz.

Chantreler ve A. Boisser'in Kayseri'ye yaptıkları seyahatleride yaz aylarında, her iki yıl arayla bir kolera salgını olduğu onların anılarından anlaşılmaktadır *

Bayan Chantre'nin Kayseri ve Tomarza çevresiyle ilgili gözlemlerinden, her üç seyahati süresince, sıradan bir kişi olmadığı anlaşılmaktadır. Madam Chantre'nin çevreyle ilgili gözlemleri, eşi E. Chantre ve A. Boisesier, olduğu gibi derinlemesine arkeolojik, konular

* Madam B. Chantre'nin Kayseri ve çevresine ait 1894,1896,1898 yıllarına ait gözlemlerini bu günlerde hazırladığım “Seyahatlerin Gözünden – Hatıraların Özünden” adlı yeni çalışmamızda ayrıntıları ile teröüme edilmektedir.

olmayıp, 19. yüzyılın sonlarında güncel yaşam, Osmanlı devletinin içinde bulunduğu bunalım, bunun Avrupa'ya yansması ve orada nasıl algılandığı veya nasıl yansıma bulduğu, irdelenmektedir.

1896'lı yıllarda Osmanlı sınırları içinde Ermeni ayaklanmaları, Balkanlar'da Türk – Yunan Savaşı, Girit ayaklanması, Kolera salgını iç güvenlik yetersizliği ve bunların Kayseri ve çevresindeki etkileri Bayan Chantre tarafından akıcı bir şekilde gazeteci üslubuyla anlatılmaktadır. Fakat yer yer Türklere ve yönetilere karşı ön yargılı ifadeler kullanmaktadır. Bu da Madam Chantre'nin yetiştiği ortam ve aile, aldığı eğitim, mesleği, dini ve ideolojik inançları, Kayseri ve çevresine geliş amacı vb. gözlemlerini etkileyen olaylarla açıklanabilir.

Kayseri ve Tomarza Kent ve çevre tarihi açısından verdiği bilgilerin tamamı sağlam birer belge olması beklenemez. Bu bilgiler, eleştirel bir yaklaşımla sağlam bir mantık süzgecinden geçirilerek, farklı bilgilerle birleştirilerek değerlendirilmelidir.

Şimdi hep birlikte M. Chatre'nin gözünden Kayseri ve Tomarza çevresini hep birlikte izleyelim.

Karahöyük (Kültepe)te yaptığımız kısa inceleme. – Kayseri'de seyahat iznimizin iptali ve ülke dışına çıkmamızı isteyen bir emir. – Kayseri'de kolera salgını. – Efkere'de Surp Garabet Manastırında geçen günlerimiz. – Talas'tan – Tomarza'ya doğru izinsiz gizli seyahatimiz. – Elveda Ankara Vilayeti. İçtoros dağları eteklerinde. Kurubel. – Avşar obaları.- Orman ve yaylaların güzellikleri. Çobanların ağaçlara karşı acımasız kıyımları. – Tekke Deresi. – Kafilemizin açlıkla karşı karşıya gelişi. – Büyük kamp /çadırlarını/ yerini kurmamız. – Karantinaya hazırlanışımız. – Cansıkıntısı içinde Kozan'dan gelecek hekimi beklememiz. – Sözümlü ona açık göz bir hekim. – Karantina süresi ve sınırları. Uydurma dezenfeksiyondan geçiş Şar'a varışımız.¹

Karahöyük (Kültepe) kazı ve çevrede araştırmalar yapmak için ben, eşim Bay Ernest Chantre ve Bay Alfren Boissier'den oluşan heyetle üçüncü kez buralara geliyorum.

Karahöyük (Kültepe) Kapadokya'da önemli bir arkeolojik merkez idi. Fakat bu gelişimizde, Osmanlı devletinin bizim bölgede kazı yapmamızı ve seyahat etmemizi yasaklayan bir irade çıkarması karşısında şaşkınlığa uğradık. Kafilemizin bir an önce ülke dışına çıkarılması /çıkmamız/ isteniyordu.

Bu durumu önlemek için bazı karşı önlemlere başvurduk. Seyahatimizin, araştırma izinlerimizin engellenmesi, ümitlerimizi az da olsa kırmıştı. İstanbul'daki Türk dışişleri bakanlığı ve ülkemiz büyükelçiliğine, bir mektup yazarak pasaportlarımızın bulunduğunu,

¹ En Asie Mineure, Cilicie. Par. Mme B. Chantre- Le taur du Monde – Journal des Voyages et des Voyageurs Paris -1896 -145 -156 sayfalar arası.

seyahat ve çalışma izinlerimizin verilmesini, Kayseri yöneticilerinin bu konuda bize yardımcı olmasını istedik.

Kayseri’de böyle bir uygulama nedeniyle yolculuğumuz ve çalışmalarımız gecikecekti. Beklemekten başka çaremiz yoktu. Sonradan anladık ki Kayseri ve çevresinde kolera salgını çıkmış² hem de asayiş bozulmuştu.

Böyle bir durum karşısında üzgün ve kararsız ortamda çalışmalarımızı amacımızı anlatmak ve yardım istemek için, hem de misafirperverliğini duyduğumuz Efkere’de ki Surp Garabet Manastırına doğru yola koyulduk. Bu saygın kutsal kurumun efendilerinin kapıları, her zaman gelen misafire olduğu gibi bize (Fransız yolculara) da sonuna kadar açıldı. Burası çevrenin, temiz sakin en geniş mekânıdır. Gelen misafirler, en zarif, kibar şekilde karşılanırlar. Yatakları, yiyecek, içecekleri cömertlikle ücretsiz temin edilir. Manastırın Piskoposu Balyan, Kayseri yöneticilerinin ve ileri gelenlerinin, şu anda şehirdeki kolera salgınının pençesinden kaçan çaresizce birçok kişinin buraya sığınmasını da engellediklerini söyledi.

Piskopos Balyan, Manastırda eğitim gören papaz adayı öğrencileri de bu salgından korumak için evlerine gitmelerini yasaklamıştı. Onları da bu kolera salgını önlemek, için manastırda görevlendirdi. Koleranın acımasız pençesinden kurtulmak buraya sığınanları, aileleri gezgin tüccar ve Hıristiyan hacıları geri çevirmemek için olağan üstü gayret gösteriyorlar. Bu belanın bir an önce defolup gitmesi için diğer yardımcıları din adamları ve öğrencileri ile içtenlikle topluca dua ediyorlardı. Manastıra yapılan bağışlarla her türlü ilaç, yiyecek ve diğer ihtiyaçlar da temin edilmişti. Manastır alanı içinde bulunan binaların odaları, aileler, bekârlar için tespit edilmiş, hastalık şüphesi taşıyanların bölümleri birbirlerinden ayrılmıştı. Manastırın yüksek taş duvarları ve sağlam kapısı devamlı gözetleniyor, giriş çıkışlar için çok sıkı kontrol altında tutuluyordu.

Kolera salgınına karşı Manastırdaki bu önlem ve organizasyonu çok beğendik. Ertesi gün Kayseri’ye yaptığımız kısa gezintide vaziyeti tüm çıplaklığı ile gördük ve bazı şeyler duyduk.

Kayseri Mutassıfı Fekham Paşa³ aniden ortaya çıkan kolera salgını karşısında korku içindeydi. İstanbul’dan bu konuda deneyimli bir hekim istenmiş, fakat henüz şehre ulaşmamıştı. Şehrin sokakları terk edilmiş oldukça ıssız durumda görünmekte idi. Şehir halkı

² Osmanlı belgelerinde sadece 1894 yılı Mayıs ayı sonlarında Kayseri ve çevresinde şiddetli bir kolera salgını olduğu ve kısa zamanda 3000 kişinin öldüğü kaydı geçmektedir. Farklı kaynaklar Kayseri’de salgının u tarihten sonra 4 yıl boyunca yaz aylarında görüldüğünü bildirmektedir. Dr. Hıfzı Nuri – Kayseri Sancağı 1922 – sadeleştirilen: Zübeyir Kars Kayseri 1995.

³ Fehham Paşa 1893-1900 yılları arasında Kayseri mutasarrıflığı yapmış bir yöneticidir.

çevredeki yüksek havadar bağlara ve bahçelere göçmüşlerdi. Bu hastalığın pençesinden kurtulamayarak ölen fakir Müslüman ve Hıristiyan halkın yarı açık durumda defnedildiğini görüyorduk. Şehirdeki dükkân ve pazarlar kapanmıştı. Kalabalık aç sokak köpeklerinin mahalle sokaklarında yiyecek araması, cesetleri yeme olasılığı belediye yetkililerini çok tedirgin ediyordu: Belediye ve yöneticiler, hastalığı önleme tedavi, yiyecek ve ilaç dağıtımında köklü çalışmaları yaptıkları halde açlığın ve ölümlerin önüne bir türlü geçemiyorlardı. Kolera, gün be gün etkisini genişletiyordu.

Bir kısım ahalide şehrin büyük camilerinin önünde ölümlere açlığa meydan okurcasına kurbanlıklar gibi tevekkül içinde kaderine razı olmuş bir biçimde sessizce, mollaları dinliyordu. Mollalar onlara Şeyh –ül–İslam’ın koleranın güneyden – Kayseri’ye doğru hızla ilerlediğini, konakları içinde zenginler dâhil herkesin bundan nasibini alacağını anlatan bir rüyasını telkin ediyorlardı. Kayseri şehir merkezinde faaliyet gösteren Fransız “Les Soeurs et Les Pères” Katolik Misyonerleri de fakir Hıristiyan halkı bu hastalığın pençesinden kurtarmak, sağlığına kavuşturmak için disiplinli ve becerikli bir şekilde çalışıyorlardı. Onların eli, bir hekimi aratmayacak özellikte çabuk ve etkili idi. Bir eczacı gibi kararlı idiler. Öğrencilerin velilerine dükkânları çabucak açtırırılar. Günlerce karanlık loş odalarda hastalara olağan üstü hizmetler vererek salgının daha çok insan öldürmesini önlediler.

Manastırın yüksek duvarları içinde bulunan birçok doğal mağaraya, Piskopos Balyan tarafından yerleştirilen kişiler arasında alınan sıkı önlemlere rağmen bazı kişilerden birkaç ölüm vakası oldu. Cenazeleri defnederken bazen hastalık bulaşır korkusuyla kefenleme yapılamıyordu. Müslümanlar vefat eden dindaşlarının çabucak defin ve gömülmesini yapıyorlardı. Dini inançları gereği – Müslüman ve Hıristiyanlar bu defin işleminde birbirlerine yardım edemiyorlardı. Üzüntülü anılar ve üzüntülü günler!

Biz çaresiz yerleştiğimiz bu korunağımızda, ölümleri sessiz ve üzücü bir şekilde seyrediyorduk. Bundan sonra nasıl bir güzergâh izleyecektik? Bütün projelerimizi erteleyecek miydik? Bu Toroslar’ı ve Kilikya seyahati bize, tahmin edilmesi zor sıkıntılar verecekti. Eğer mutasarrıfa istediğimizi bildirip izin alırsak, o önce bizi gözaltına alacak, sonra salgın ve güvenlik nedeniyle, ulaşılması kolay – Niğde – bor ve Mersin güzergâhından gitmemiz için bizi zorlayacaktı. Fakat bu yolda hastalığa kolay yakalana bilirdik.

Tek seçeneğimiz; henüz hastalığın ulaşmadığı yüksek yerlerden ve seyrek yerleşim merkezlerinin bulunduğu yollardan, Kilikya’ya Adana’ya ulaşmaktı. Arkeolojik ve doğal araştırmalar için uzunca kalacağımız yerler Ankara – Sivas – Adana sınırlarının ayrıldığı bölümler olduğundan bizi karantina altına almak isteyen zaptiyelerin takibinden kolaylıkla kurtulacaktık. Anti Toroslar’ın kuzey bölümünde kalan geçitlerde bulunan Kozan

yakınlarındaki Komana, Şar, Haçın, Sis civarındaki dağlarda yaşayan henüz üzerinde yeterli araştırma yapılmamış halk topluluklarını tanımak hem de buralarda arkeolojik kazı ve incelemeler yapmak bize ilginç kazanımlar sağlayabilirdi.

“Eşim ve ben, Bay Alfred Boissier, ilk kez 1894 yılı ilkbaharında Kayseri ve Çevresine geldik.

A. Boissier; Asuroloji konusunda saygın olağanüstü bir bilgindi. Anadolu’da antik dönemden kalmış önemli tarihi yıkıntıların ve kalıntıların bulunduğu topraklarda inceleme yapmıştı. 1984 yılı Haziran başlarının da yine kayseri ve çevresinde şiddetli bir kolera salgını vardı.

Kafilemizdeki hizmetlilerimizden Mitcho İstanbul’da hizmet satın aldığımız “Vittalis” Şirketinde çalışan bir tercümandı. Daha önceki yıllarda Anadolu’ya geldiğimizde bize seyahatimiz boyunca eşlik etmişti. İşyeri ile sözleşmesi devam ettiğinden, biz onu tekrar çevirmen olarak yanımıza aldık. Çok terbiyeli kibar bir kişi idi. Bir başka hizmetlimizde İstanbul’da oturan, sözde bir Hırvat olan Nikolas idi. Bütün Levantenlerde olduğu gibi hareketleri zarif ince efemine tarzındaydı. Sık sık verilen görevleri aksattırdı. Uzun bir postal ve deliklerine takılmış kırmızı bağcıklar, bacakları dar, kalça kısmı geniş bir pantolon üzerinde beyaz bir fanila ve beline doladığı kıymetli bir kuşak ve onun üzerinde uzunca bir palto fanila üzerinde ve paltonun yakalarında niçin verildiği belli olmayan bir sürü şerit ve nişanlar. Bazen kendisinden umulmayan bir çeviklikle, eline bir tüfek alıp, çehresini gerer, kendisinin dinç ve hala yakışıklı olduğunu, gençliğinde elinde tüfeği güzel atının üzerinde birçok kervan soyduğunu, çok seyahat ettiğini söylerdi. Bizi kendisine alaycı ve acı şekilde güldüren bir tipti.

Aşçımız Pierre’ye gelince, az konuşan Karadağlı çetin bir Slav’dı. Biraz Fransızlaşmış, dilimizi konuşabiliyordu. Tüm yolculuğumuz boyunca beyaz uzun külahını başında taşırdı. Akciğerlerinden rahatsız olduğundan bize sürprizler yapar sık sık üşütür, hastalanırdı. Onu birkaç kez kaybetme korkusu yaşadık. İki tanede bizi koruyan zaptiyemiz vardı. Birde küçük Hasan’ımız.

Çok dürüst, cesur, bize içten bağlı neşeli bir gençti. Bu Hasan’ı anlatmak tasvir etmek için, söz ve kelime bulmak adeta imkânsızdı. Kafilemizde gerek yol alırken gerek konaklarken her türlü işi yapardı. Biz onu kafilemize Anadolu’ya ikinci gelişimizde Ankara Valisinin tavsiyesi ile işe almıştık. Biz onun hizmetlerinden yanımızda olduğu sürece çok hoşnut kaldık. Hasan’ın sessiz sakin ruh hali yerinde esprili, çocukça candan gülümseyişi, işini çabuk ve düzgün yapışı, kısa zamanda kopmayacak bir şekilde onu bize bağlamıştı.

Hasan'ı Ankara girişinde, ticari kervanların bulunduğu bir yerde tanıdık. Ankara'nın Türk köylü tipleri içinde Hasan gibi birçok karakterli, namuslu, dürüst kişi bulunur. Anakara'lı Hasan ve Türk kılavuzlar, zaptiyeler, millerce süren yolculuğumuz boyunca, hiç sızlanmadılar, bizleri üzmeden hiçbir eşyayı döküntü diye atmadılar. Bizleri duygulandıracak düzeyde hizmet ettiler.

Ankara'da yanımıza aldığımız Türk zaptiye ve kılavuzlarla, Anadolu içlerine doğru yeni yayılan koleranın tehdidi altında seyahatimize devam edecektik. Yola çıkmadan önce Hasan ve arkadaşlarının yardımıyla en kaliteli ve ucuz şekilde sevdiğimiz yiyecek, giyecek, koşum takımları, eğer – dizgin, özellikle iyi atlar satın alarak hazırlıklarımıza başladık. Seyahat boyunca gerekli olacak en küçük bir şeyi bile ihmal etmedik. Kuru yiyecekleri sucuk pastırmayı bozulmayacak şekilde sandık ve hurçlara yerleştirdik. Tam bir Asyalı bir ekip oluşturduk.

Kafilemiz, seyahat izni ve karantina işlemleri için Kayseri'de başvuracak, bir belge alacak yetkili bulamadan kararsızlık içinde Surp – Garabet Manastırında bekliyordu. Bu kararsızlığa son vermek koleranın, buralarda daha fazla yaygınlaşmadan, onun tehlikesinden kurtulmak için, bir an önce buradan uzaklaşıp kendimizi güvence altına almamız gerekli idi.

Ne yazık ki nereye başvursak, kime danışsak, bu felaket karşısında, bize acıyarak bir sürü öğüt veriyordu. Nihayet, zor geçitler ve ıssız köylerle dolu bir güzergâh saptayarak, Kayseri'den ayrılmağı kararlaştırdık.

Hiç şüphesiz, aşiretlerin idaresi altındaki topraklardan geçerken haraç ve hediye vermek yolda eşkıyalar tarafından soyulmak, zor koşullar altında yol almak, aç kalmak, koleranın pençesine düşmekten daha iyiydi. Gün geçtikçe, yapılan çalışmalara rağmen kolera yaygınlaşıyordu. Kılavuzlarımız ve korucularımız (zaptiyeler) bize içten bağlı tedbirli, attığını gözünden vuran, yumruğu güçlü kimselerdi. Herhangi bir eşkıya gurubunu kolaylıkla püskürtürlerdi. Akşam – sabah, bugün – yarın kolera bizi pençesine alabilirdi.

Erciyes'in eteklerinde bir yazlıkta, Kayseri'nin yerlilerinden bir sağlık müdüründen son bilgileri ve önlemleri öğrenmek üzere ziyarete gittik. Orta yaşlı iyi bir Türk olan Müdür bizi büyük bir nezaket ve misafirperverlikle karşıladı. Bize salgının boyutunu ve hastalığa yakalanmamak için nelere dikkat etmemiz gerektiğini en ince ayrıntılarına kadar uzun uzun anlattı. Ona göre Kayseri'de kolera salgının kaynağı mahalle aralarındaki kirli su birikintileri, gelişi güzel atılan yiyecek artıkları ve diğer çöpler, sarnıçlarda ve kuyularda bulunan içme sularının, fosseptik çukurlarındaki sızıntıların birbiriyle karılması idi. Gideceğimiz yol boyunca, hiçbir satıcıdan, çobandan, dervişten su istememeli, kurtlanmış kuyu ve sarnıç suyu içmemeli. Su ihtiyacımızı daima kayalar ve küçük yarıların kenarından fişkıran birikintisi ve

oluğu olmayan, daima akar durumda olan kaynaklardan karşılamalı, zor durumda kaldığımızda ise, suyu mutlaka iyice kaynatıp, soğuduktan sonra içmeli idik. Bu saygın babacan Türk sözlerini şöyle tamamladı – Kolera canavarına (kurtuna) karşı en iyi silah (tüfek) bu yukarıdaki sıraladığım önlemlerdi-dedi. O uzun zamandır, Kayseri ve çevresinde kolera ile mücadele etmiş bir kişi idi.

Sonra bir gece rakımı 1340 mt. Olan Talas'tan, gideceğimiz yol hakkında bilgi aldıktan ulaşılması 8 saat sürecek Tomarza'ya hareket ettik. Yorucu tehlikelerle dolu, her an tetikte olduğumuz bir yolculuktan sonra Tomarza'ya yaklaşmıştık. Burada ve güzergâhımız üzerinde karantina altında tutulmamız güçlü bir ihtimaldi. Kayseri'de bize geçiş izni verecek daire müdürüne bir türlü ulaşamamıştık. Kafilemiz tekrar zorla Kayseri'ye geri çağrıla bilirdi. Bu olasılığı göz önünde bulundurarak zorluklarla karşılaşmamak için Efkere'de Surp Garabet Manastırı Piskoposu Balyan'dan Tomarza Piskoposuna yazılmış bir mektup almıştık. Bay Balyan bu yolculukta bize yüklerimizi taşıyacak yeni kervancı ve koruyucu temin etmişti. Kayseri'de herkes bizden vebalı fakirden kaçır gibi, çekinmişlerdi. Fakat yüklerimizi taşıyan katırcılar ve muhafızlarımız yolculuk süresince böyle bir çekingenlik göstermediler. Bu kişiler Toroslar'da Kayseri – Adana arasında birçok maceralar yaşamışlardı. Hala kafamızı meşgul eden Karantina ve seyahat belgemizin olmaması idi. Şansımız yaver giderse, izin belgemizi buradan alıp 11 günlük karantina süresini de Adana vilayeti sınırları içinde geçirebilmeyi umut ediyoruz.

Tomarza evleri küçük siyah noktalar halinde güzelce karartılmış gibi gözlerimizin önüne serildiler.

Birinci günün akşamı misafir olacağımız Manastırın yıkık dökük yorgun gövdesinde odaların pencereleri belirginleşti. Bu kutsal manastırın kapıları her zaman gelen konuklara açıktır. Ve bu bir nezaketle ve cömertlikle ağırlanırlar.

Hıristiyanlığın bu çevrede yayılmasıyla birlikte temelleri atılan bu manastırı o günlerden günümüze kadar bir çok yangın yıkım yağma görmesine rağmen bir kale gibi korunmaktadır. Küçük yaşta buraya gelen bir çok ermeni, Hıristiyan, din adamı olarak yetiştirilir. Bembeyaz sakalları birlikte yaşlanan bu keşişler, manastırın karanlık odalarında çile doldururlar, inzivaya çekilirler, Hıristiyanlık adına insanları doğru yola çekerler. Manastırdaki din adamlarının bana anlattıklarına göre, son zamanlarda Tomarza köyü ve bu manastır, eşkıyalar tarafından bir çok kez saldırıya yağmaya uğramış, karşılıklı çok kan dökülmüştür. Bu üzücü acı olaylar hakkında bölge dışına hiçbir haber çıkmamış, duyulmamıştır. Güvenliğin yetersizliği nedeniyle bölgeyi yabancıların gezmesi neredeyse

yasaklanmış, sıkı kurallara bağlanmıştır. Birkaç yıl önce ki ayaklanmalar hala sönmemiştir. Dağlarda birçok silahlı ermeni isyancı olduğu söyleniyordu.

Tomarzalı ermeni bir hanım

Manastırda konuştuğumuz papazlar, olaylar hakkındaki görüşlerini şöyle aktardılar. Tomarza ve çevre köylerdeki Ermeniler, Müslümanlara ve Rumlara göre üstün bir refaha yaşam seviyesine sahipler. Evleri, beslenmeleri ve giyimleri, eğitimleri fevkalade. Ticaret ve zanaatlara çok yatkınlar. Bundan dolayı diğer komşuların kıskançlıklarını üzerlerine çekiyorlar. Çevredeki Rum köylüleri de fakirdi. Bu manastırın yaşlı yöneticileri olan papazlar bana kızgın şekilde sitem ederek şöyle dediler. -Neden

Avrupa devletleri, öldürülen, evleri, köyleri soyulup yakılan Ermeniler için bir şey yapmıyorlar? Aralarında bir karar alarak niçin Osmanlı meclisinde olaylar hakkında açıklama istemiyorlar olaylara siyasi bir çözüm neden bulmuyorlar?

Artık dağlara daha güneye, antik Komana harabelerine doğru yola çıkma zamanımız gelmişti. Çevreyi dağ geçitlerini çok iyi bilen Tomarzalı genç bir kılavuz – rehber bulduk. Onun rehberliğinde Ankara Vilayetinin, üzerimizdeki baskısından kurtularak, sınırlarından çıkacaktık. Güzergâhımız Zamantı suyunun kenarındaki patika yolu takip etmek olacaktı. Everekli ikinci bir kılavuz daha bulduk. Böylece katırcılarımız zaptiyelerimiz kılavuzlarımızla birlikte dünyanın en iyi uyumlu sekiz kişilik ekibini oluşturduk.

İyice uykumuzu aldıktan sonra, “Elveda Ankara Vilayeti, Elveda Fehham Paşa, Elveda karamsarlık ve can sıkıcı takip diyerek” talihimize güvenerek yola çıktık. Toros dağlarının mavi manzarası güzel bir perde gibi gözlerimizin önüne serildi. Ormanların sonlandığı vadinin içindeki yolda girintili çıkıntılı, bir daha ömrüm boyunca göremeyeceğim

Madam Chantre ve kafilesi

güzel manzara karşısında adeta büyüledim. Buradaki manzara ve yaşam o kadar albenili ve şıktı ki, inişli çıkışlı – girintili çıkıntılı patikayı tırmanırken beni adeta kendine bağladı, rehin aldı.

Bir küçük vadi içinde ardıç ağaçları, düzgün bir demet halinde ve vazolara yerleştirilmiş gibi düzgün sıralanmıştı. Kozalaklı/iğne yapraklı ağaçlar insanı etkiliyor, bir daha belleğinden silinmeyecek şekilde bir

tablo gibi yerleşiyordu.

Tekrar gür ağaçların kapladığı sık ormandan geçerek düzleşen küçük bir vadiye ulaştık. Rehberimiz buranın Yedioluk olduğunu söyledi. Burası Dedebebel'e giden yol üzerinde idi, Kayseri'den Adana'ya ulaşan güzergâhta önemli bir geçit olup üç konaklama noktasından birisi idi. Buradan Dedebebel'e Şar/Komanaya, oradan Karabel üzerinden Adana'ya ulaşılıyordu.

Yedioluk'ta çadırlarımızı kurarak bir kamp oluşturduk. Gece yayla soğuğu insanın iliklerine işliyordu. Fakat buna rağmen huzur verici bir sessizlik vardı. Bu sessizliği yalnızca bir çeşmeden oluğa akan suyun sesi bozuyordu. Sabahleyin kalktığımızda ısınmak için çadırlarımızın önüne oturduk. Yerleştiğimiz bu küçük yayla Kapadokya'nın en güzel yerlerinden biri idi. Yukarıdan baktığımızda Tomarza ve ilerideki yerler ayaklarımız altında güzel bir manzara oluşturuyordu. İleride gördüğümüz Soani Dağı'nın tepesinde, yaz ortaları olmasına rağmen karlar bembeyaz parlıyordu. Bu bölge, Toroslar'dan gelen yağmurları kendine çekerek çevresini, insan, hayvan ve bitkilerin yaşaması için bereketlendiriyordu.

Tomarza çevresindeki yaylalarda yerleşik düzene yeni geçmiş, fakat hâlâ yarı göçebe özelliklerini sürdüren aralarında dayanışma ve yardımlaşmaları çok sıkı Avşarlar bulunuyorlardı. Avşar obaları, bunların çadırları kadın erkek ve çocukların kıyafetleri zengin bir etnografik görünüm sunuyordu. Çadırları da iklim koşullarına sıcağa ve soğuğa karşı iyi izole edilmemişti.

Tomarza civarındaki yaylalarda bir grup Avşar kadını çadırlarının önünde.

Avşarlar hakkında çok kötü haksız asılsız şeyler dinledik, onların kervanları soydukları, köy basma ve yakma eylemlerinde buldukları söyleniyordu. Devlet onları yerleşik düzene geçirebilmek için çok çaba sarf etmiş, fakat etkili olamamıştı. Bu kez güvenlik güçleri üstlerine yollanmış, karşılıklı çatışmalar olmuş her iki taraftan da can kaybı olmuştu. Oysa bu zavallı fakir Avşarlar, eski püskü elbiseler içindeler. Kendilerini geçindirmek için kalabalık sürülerinin peşinde yaylalarda dolaşıyorlardı. İlk anda karşılaştığımızda bize biraz soğuk davrandılar. Fakat yolculuğumuzun ilerleyen günlerinde değişik yaylalarda rastladıklarımızla iyi ahbablıklarımız gelişti.

Bir Avşar kadını bebeği ile birlikte

Ağaçların seyredtikleri yerlerde, gür yeşil çimenler çeşit çeşit renk renk çiçekler ayaklarımızın altında halı gibi serili uzanıyor. 2000 metre yükseklikte yetişen canlı kırmızı renkleri olan (sedum) “damkoruk”u çiçeği, “çan çiçekleri” ve büyük yapraklı mor menekşeler çok ilgimi çekti.

Şahin kaya geçidinden de dikkatli bir şekilde atlarımızdan inip yay olarak geçtik. Yer yer topraktan ve kayalıklardan su kaynakları fışkırıyordu. Buradan Kurubel’e ulaştık. Burası karşılıklı alçak tepelerin ağaçsız bir bölümü idi, ortasından küçük bir akarsu olan Akdere geçiyor ve etrafı suluyordu. Bu vadinin her iki yanında çok güzel manzarası olan kalın ve güzel ağaçların bulunduğu ormanlar yer alıyordu. Bazı ardıç ağaçlarının çapı 4 mt’yi buluyordu. Ardıç ağaçları bu bölgeye özel çok değerli az rastlanan türlerdi. Ağaç türleri içinde ardıç’ın yanı sıra diğer iğne yapraklılar da bulunuyordu. Fakat bu değerli kaliteli ağaçlar çobanlar ve diğer sakinler tarafından bilinçsizce kanun dışı bir şekilde katliama uğratılıyordu. Çobanlar geceleri aydınlanmak ve ısınmak için çok güzel asırlık bir çam veya ardıç ağacını

önce buduyorlar, sonra ateşe veriyorlardı. Daha aşağılarda ise içler acısı böyle ayakta yakılarak öldürülmüş bir çok ağaç kökü ile karşılaştık. Böyle ayakta yakılmış, dalları budanmamış ağaçların yakıldığı bölgeden geçerken onlar sanki dalları ile birlikte beyazlaşmış iskeletlere dönmüş parlak kemikleriyle umutsuzca, kızgın bir şekilde ladalet, iyi duygulu dürüst insanlar yok mu” diye bağıyorlar. Fakat ne yazık ki ne adalet, ne de duygulu dürüst, akıllı insanlar, onların feryatlarını ülke içinde duymuyor. Zamanı dondurarak, aşağıda yukarıda bu eski gür ormanı, barbarca yok edilmiş ağaçları, yangın yerlerini, köyleri ovaları gelecekte çocuklara göstermek gerekiyor. Bu durum karşısında duygularım beni ve kabilemizdekileri böyle düşünmeğe yöneltti.

Daldığımız bu rüyadan çabucak uyanarak yorgun bir şekilde Akdere kenarındaki patikadan aşağıya doğru çayırılığa inerken bir baş ağrısı sürpriz bir bela ile tuzakla karşılaştık. Tam yük hayvanları üzerindeki yükleri sırtlarından indirip, onları otlanmaya bırakıp çadırlarımızı / kampımızı kurup, dinlemeye çekileceğimiz zaman, otuz kişilik silahlı bir çete-eşkıya grubu bizi kuşatarak tüfeklerini üzerimize çevirdiler.

Başta biz, korumalarımız ve hizmetlilerimiz olmak üzere çok korkmuştuk. Fakat eşkıyalara bunu belli etmemek için normal hareketlerimize devam ettik, hiçbi şey olmamış gibi neşeli davrandık. Korumalarımız, eşkıya karşısında, umulmadık bir zamanda, bizi bir av durumuna düşürdükleri için için çok üzgündüler. Yakınlarda bir köy ve yardım isteyecek hiç kimseler yoktu. Silahlarını üzerimize doğrultmuş otuz soyguncu karşısında çaresiz kalmıştık. Birden cesur tercümanımız Nikolas var gücüyle soygunculara, karşı yaptıkları bu hareketin kanundışı olduğunu, bu dağlarda misafir olduğumuzu yüksek sesle bağırdı. Sonra yanlarına gitti. Onun bu sert çıkışı eşkıyalara karşı etkili olmuş aramızda barış sağlanmıştı.

Uzun bağışma ve tartışma sonunda daha sonra bu silahlı kişilerin yakınımızda bulunan Şar Köyü'nün ermeni sakinleri olduğunu, geçen senelerdeki ayaklanmalardan beri Osmanlılara karşı direndiklerini sıradan soyguncu olmadıklarını öğrendik. Tanrı'nın yardımı ile bu beladan kurtulduk. Bu silahlı Ermeni köylüleri kabilemizin Kayseri'de karantinaya alındığımızı öğrenmişlerdi ve onlar, büyük bir istekle enerji ile 11 günlük bu süreci bu çayırılıkta geçirmemizi istediler. Bu fikir bize olumlu geldi. Hemen uygun kamp yapmağa bir alan seçerek oraya yerleştik. Yüklerimizi boşalttık.

Tomarza yaylalarında bir çoban

Onlar bize uygunsuz bir teklifte bulundu. Kayseri'den gelen kolluk güçleri bizi yakalarsa rüşvet vererek buradaki karantina süresi boyunca, burada Şar'da hem rahat sakin bir şekilde Antik Komana harabelerinde incelemelerde bulunacağımızı bildirdiler.

Bu doğal güzellikler ve tarihi çevre kocamın, Bay Boissier'in ve benim anlatılmaz, söze sığmayacak kadar hoşumuza gitti.

Bu isyancılar burada kalmamızı istediklerinden zoraki konaklamağa kara verdik. Onlar bizi hareketsiz hale getirdiler. Bu çeteciler ve çevre halkı bu mevsimde zor şartlarda, koşullarda hiç yerinmeden burada bulunmamıza hayretler ettiler. Daha önce bölgelerinde hiçbir Avrupalı grubu böyle kalabalık halde görmediklerini söylediler. Sözde onların teklifini kabul ederek bizi karantinaya almak isteyenlere karşı bir hileye başvurduk. Fakat bu çetecilere yinede güvenilmeyeceğini anladık. Yol boyunca ve geçitlerde her an başımıza bir bela gelebilir. Zaptiyeler bizi yakalayabilir. Bu durumu göz önünde bulundurarak karantina yetkililerini ve zaptiyeleri ikna edici akıllıca, geçerli bir plan yaptık.

Konaklayacağımız Şar'da eşim Bay Chantre bir hekim bulacak, karantinadan haberimiz olmadığını, burada (Şar'da)11 günlük karantina süresini geçirebileceğimizi söyleyecekti. Böylelikle koleradan korunabilecektik. Bu cesurca planımızı uygulamaya koyarak yola çıktık.

Her defasında bizim hizmetlilerimi, büyük bir özenle, eşyalarımızı yük hayvanlarına yüklüyor, bizim atlarımızı eğerliyorlar bir sonraki konak yerine kadar bu hayvanlar yorgunluktan yarı ölü hale geliyordu. Bu otuz silahlı Ermeni grubu da bizim etrafımızda dolaşıyordu. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi yeni ulaştığımız kamp yerine hemen bir kişi gelerek bu çevrenin beyi olduğunu söyledi. Bizim kafilemizde bulunan 16 kişinin konaklaması, 20 atın çayırdaki otlaması, pınardan içtiğimiz su için bizden konaklama parasını istedi. Eğer teklifini kabul etmezsek hemen burayı terk etmemizi istedi. Eşim ve rehberimizle bu bey arasında yarım gün süren pazarlıktan sonra anlaşma yapıldı. Bu çayırlar, pınarlar için oba beyi hiçbir emek sarf etmemişti yayla kendinin tapulu malı değildi. Aşağılık bir şekilde bizden haraç almıştı. Fakat yakınımda bulunan silahlı Ermeni grubun ona ses çıkarmayışları karşısında aralarında gizli bir anlaşma olduğu izlenimi veriyordu.

Bir su kaynağının hemen yakınında uzun otlu bir çayırdaki en güzel yerinde çadırımızı kurduk. Bu silahlı Ermeni grubun bizlere zararlı olacağı anlaşılmıştı. Üzerimizde baskı kurarak kendilerini koruma olarak tutmamızı istediler. Bay Chantre, mecburen şimdilik onları koruma tutmağa kara verdi. Konaklama ile birlikte daha ucuz geleceğini belirtti. Ve onlarla en ince kuralları bile belirleyen ayrıntılı bir anlaşma yaptı. Kozan'a kadar gideceğimiz yol üzerinde bizim çeşitli işlerimizi ve korumalığımızı silahlı olarak yapacaklar atlarımız

kaçtığında onları yakalayıp geri getirecekler, kendi aralarında tüfeklerle kavga etmeyecekler, yumruklaşmayacaklardı. Yemek işini yapan aşçılara ve diğer hizmetlilere anlaşma dışında bir iş yaptırılmayacaklar onlardan zorla yiyecek içecek, bizden habersiz ve zamansız istemeyeceklerdi. Anlaşmanın tüm kuralları yüzlerine karşı okundu ve parmak bastırıldı. Tekke deresi ve Şar bölgesinde bu anlaşma geçerli idi. Bu civarda bizden Fransızlardan başka beyaz kasket giyen olmadığından Türkçe olarak bize “beyaz şapkalı” diye hitap ediyorlardı. Biz çevik atlarımızı mahmuzlayarak, bu ermeni silahlı köylülerin koruculuğunda yol almağa başladık. Silahlı Ermeniler böbürlenerek bu çevrede son ermeni ayaklanmasında buradan Kozan’a kadar uzanan bölgede üzerlerine gelen Türk askerlerini ve başı bozukları ve Kürt aşiretlerini arslanlar gibi büyük bir cesaret ve atılganlıkla geri püskürttüklerini anlatıyorlardı. Bu silahlı Ermeniler, sanki bir oyuna çıkmış gibi yapay ilginç göz alıcı elbiseleriyle bölgenin diğer halkından farklı oldukları kolaylıkla anlaşılıyordu.

Bununla birlikte önemli ve saygın (veya böyle görünen) silahlı Ermeniler arasında iniş aşağı yol almağa başladık. İlerlediğimiz dar yolda Tekke Deresi kenarında kalın bodur söğüt ağaçları vardı. Aşağımızda küçük vadide dar bir yolda çok gür ve yabancı çeşitli ağaçlar bulunuyordu. Kılavuzumuz, iki derenin kavuştuğu bir çayırılıkta kamp kuracağımız yeri dikkatlice seçti. Tekke Deresi yaylasının rakımı 1550 mt idi. Burada bizden başka Sarız’dan gelen iki tane iki oba Türkmen aşireti bulunuyordu.

Haçinli ermeni rehber

çok cesur becerikli, güzel ve temiz ve alacalı bir elbisesi bulunan esmer siyah uzun bıyıklı bir Haçinli

Sözde muhafızımız olan silahlı Ermeniler çok geveze kaba saba idiler. Gençleri bütün gün boyunca gevezelik etmekle vakit geçiriyorlardı. Ben de bu hareketleri karşısında onları protesto ettim. / bağırdım, kızdım. Bizlere daha özverili hizmet etmelerini istedim. Buna rağmen bizlere bağlı kişiler itaat edecekleri çalışacakları yerde saçma sapan sözler söyleyerek beni gücendirdiler.

Bunları
başımızdan
savdık.
Yalnız
içlerinde

ile anlaşma yaptık. Bu koruma kılavuzu 10-11 günlük karantina süresince bizi yerleştirecek yiyeceklerimizi ve diğer ihtiyaçlarımızı temin edecek, çevremizde bulunan diğer köylülerle arabuluculuk edecek her şeye karşın her ne olursa olsun bizi terk etmeyecek, gurubumuzun güvenliğini sağlayacaktı. Kampımızın bulunduğu vadinin iki tarafında, sağda soldaki dağlar üzerinde ve eteklerindeki yaylalarında kurulmuş çak sayıda kıl ve keçeden kurulmuş Türkmen çadırlarının üstünden güneş tüm kızgınlığı ile ışınlarını geri yansıtıyordu. Asıl bizi üzen olay ise çok miktarda büyük ağaçlara yaylada/Tekke Deresinde, tarla açmak geçici kulübelere yapmak, yakmak için sürekli vurulan balta sesleri idi.

Anlaşılan kabilemiz burada epeyce kalacaktı. Gece yaylalar çok soğuk olduğundan yaptığımız ocakta iri odunların közlenmiş alevleri karşısında ısınıyorduk. Açık havada ateş karşısında oturmak hepimize iyi geldi. Ertesi sabah buradan ayrılarak daha aşağılara hareket ettik. Akşama doğru tekrar, bir derenin kenarında kampımızı kurduk. Hava tam kararmadan gökyüzünde yıldızlar parlamaya başladı. Bu Temmuz gecesinin yabanıl kır yaşamı bizi şefkat ve sevgi serenatları arasında tatlı bir zevk ile tutsak almıştı.

Bir Avşar kadını

Kabilemiz bu cömert tabiatın bağrında zevkle vakit geçirirken güvenliğimize ve atlarımızın çalınmamasına dikkat etmek zorunda idi. Zira yakınlarımızda buluna Çerkez köyü sakinlerinin çok hızlı ve mahir at hırsızları olduğu söylenmişti. Buna hırsızlık demek biraz haksızlık olur. Çünkü Çerkezlerde bu durum bir gelenekmiş ve at dışında da hiçbir şeyi almazlarmış. Eğer onlar bizim koruyucularımızdan daha kalabalık bir baskın yaparlarsa atlarımız elimizden giderdi. Bu nedenle korumalarımıza, bu yaramaz komşularımıza karşı uyanık olmalarını, sabaha kadar gözlerini kırpmamalarını sıkı sıkı tembihledik.

Birinci gece bu tehdidin baskısı altında can sıkıntısı içinde sabahladık. Fakat Çerkezler gelmemişlerdi. Fakat çok tedirgindik. Gün geçtikçe 16 kişilik kabilemizin yemek, ekmek ihtiyaçları artıyor. Stoklarımızda bulunan yiyeceklerimizde hızla azalıyordu. Korumalarımız ve diğer hizmetlilerimiz zaten çok az yemek yiyor, zor koşullarda çayır üzerine serdikleri keçe şilteler üzerinde açık havada uyuyorlardı. Ortalık ağardığında, çadırımızın üzerinde gördüğüm, kocaman, sağa sola koşuşan uzun tüylü kırmızı örümcekler beni çok heyecanlandırmış, korkutmuştu. Atlarımızın

çalınması korkusu, gece yayla soğuğu, yer yataklarının sertli tam uykumuzu alamadan uyanmamız keyfimiz kaçırılmıştı.

5 Temmuz 1898- Bay Bossier bir gün tam olarak çadırlarımızı uzun süre konaklayacağımız bu kamp yerine kurmayı kararlaştırdı. Çadırları gayet geniş konforlu ve dört biçim halinde planladı. Gündüzleri oturmak için bir bölüm, bir yemek hane, birde çalışma odası hazırladı. Yatacağımız bölümde sandıklarla ve hurçlarla dışardan bir duvar ördük. Aralarına da çadır bezleri ile ayırdık. Çadırımız doğu tarafına, mutfak, banyo ve tuvalet ve temizlik için kullanacağımız bölümleri ekledik.

Aşçımız zavallı Pierre, ona ve yardımcılara söylediklerimi tercüme ederken zorlanıyordu. Nikolas'la devamlı tartışıyorlar ama yemek yapımında çok iyi yardımlaşıyorlardı. Sözde yakışıklı Nikolas ona hep destek oluyordu. Bu iki sadık güçsüz adamımıza sandıklarımız ve hurçlarımızın dış bitişiğe yatak odası yaptık. Korucularımızın yanından ayrıldılar. Bizim binek atlarımızı doyurmak, sulamak, sağa sola getir – götür koşturma işleri de korucularımızın görevleri arsında idi. Küçük Hasan dâhil Ankaralı iki zaptiye, Kayseri'den ve Tomarza'dan aldığımız yeni korumalar, çok yorulduklarından bitkin düşüp, açık havada yıldızların altında uykuya dalarlardı. Çok önemli bir durum olmadıkça, bizde onlara engel olmuyor uyumalarına izin vererek ödüllendiriyorduk.

Yiyeceğimizin azalması ve karantina süresi ve seyahat izninin belirsizliği bizi endişelendiriyordu. Bir müdür, bir hekim bulmak zorunda idik. Özellikle yiyecek konusunda çok fakirleşmiştik. Bizim ihtiyar hasan babayı, hakkımızda neler düşündüklerini öğrenmek, hem de kahvaltı ve yemek için ekmek, süt, taze yumurta, kuru çay almak yakınımızdaki Çerkez köyüne göndermeyi teklif ettik. Bizim dağlarda aç kalmış, zavallı yolcular olduğumuzu, açlıktan midemizin birbirine yapıştığını, ekmek ve koyun satın almasını istedik. İhtiyar beni sabırla dinledikten sonra utangaç bir tavırla

— Bu istediğimizi yerine getiremem Madam dedi. Bende kendisine,

— Anlaşma hükümlerine göre bize yiyecek bulması ve satın almak zorundasın, bu görevlerinin arasında. İsviçre'de bu durumu çok normaldir dedim.

Sonra köye Hasan baba ile ikimiz gitmeye kararlaştırdık. Köyün beyini bulduk. Bu kişi devlet tarafından çevrenin yöneticisi olarak yeni atanmıştı. Köy çok kalabalık ve ahalisi fakirdi. Ama tek katlı kerpiç ve taştan yapılmış beyaz badanalı evleri çok güzel, halkı kadın – erkek çocuklar güzel giyimli ve tertemizdi. Bey bizi evine davet etti, büyük bir misafirperverlikle alçak gönüllülükle karşıladı. Bu köy Sivas – Adana – Ankara sınırlarının kestiği yerde ve yolların kavşağında bulunuyordu. Bey bizi sessizce saygıyla dinledi. Birkaç saat içinde istediğimiz yiyeceklerin büyük bir kısmını atarlımıza yükletti. Geri kalan bir

adamıyla göndereceğini söyledi. Verdiğimiz parayı da almadı. Sıkıntımızın bir kısmı böylelikle giderildi.

Fakat bu yaylada beni uzun tüylü kırmızı örümcekler çok korkutuyordu. Gündüzleri parlak güneş ışığı yüzümü bir hayli yakmış, canımı acıtıyordu. İyice huzursuzlandım. Eşim pek yakın zamanda bu karantina sorununu ve diğerlerini kısa zamanda bu sadık adamlarımız yardımıyla – daha önceleri Osmanlı toprakları ve dünyanın çeşitli yerlerinde üstesinden geldiğimiz gençlik günlerimizde yaptığımız seyahatlerde olduğu gibi, neşe coşkuyula çözümleneceğimizi samimi bir şekilde söyleyerek gönlümü aldı. Endişelerim oldukça azalmıştı.

Sadık adamımız, açımız Pierre’in bir öksürük nöbeti sonrasında ağzından kan gelmesi bize büyük bir tedirginlik verdi. Onun sakin bir yerde uzunca bir yatak istirahatına ve çok iyi bir tedaviye ihtiyacı vardı

Kayseri ve çevresinde aldığımız koruma ve kılavuzlar, hala Çerkez tehlikesinin geçmediğini söylüyorlardı. Ben bu kişileri bu köyü tanımamış olsaydım, onların fikrine katılabılırdim. Ama yine önlem almak gerekli idi. Bizim ihtiyar tüfeğini alarak büyük bir ağacın dalına tünerek soygunculara karşı nöbete başladı. Onun türküleriyle uykuya daldık. Sabahleyin uyandıığımızda gecenin soğuk ve temiz havası hepimizi dinlendirmiş, çevikleştirmişti. Bir iki gündür güneş en kızgın ışıklarını çadırımız üzerine salmıştı. Termometre gündüz 42° yi gösteriyor gece 8° ye iniyordu. Hastalık ihtimaline karşı kafiyelekilere kinin dağıttık.

Artık mutlaka karantinaya girmemiz gerekiyordu. Bu amaçla civarı iyi bilen Ali ile Everekli ikinci Nikolas’ı Kozan’a gönderdik akşamları bu küçük vadide yaktığımız ateşin alevi, insan, hayvan ve ağaç gölgelerini olağanüstü masal varlıklarına dönüştürerek bize ilginç ışık oyunları sunuyordu. Bu dağlarda çok miktarda çakal, kurt, ayı, geyik bulunduğu söyleniyordu. Bizim küçük Hasan açık havada en güzel, yanık Anadolu türkülerini söylüyordu. Bu yüzden ona “bülbul” lakabını takmıştık. Bu küçük boylu, 16 yaşındaki, sevimli, esmer çocuk verilen tüm işleri en kısa zamanda özenle tamamlıyordu. O kadar yeni yerler görme öğren vardı ki, bana hep çok uzaklara, Haleb’e kadar gideceğini çocukça gülümseyerek beyaz dişlerini göstererek söylerdi. Ne zaman yola çıkılacağı söylene, hemen eşeğine eşyalarını yükler, gök mavisi sarığını başına dolar, yakışıklı bir halde türküler söyleyerek yola koyulurdu.

Gece gündüz arasında sıcaklık ortalaması çok hızlı değişiyordu - Geceleyin soğukta dişlerimiz zıngırdıyorken gündüzde sıcaktan iyice bunalıyorduk. Son sekiz gün boyunca böyle devam etti. Son üç günde, Çerkez beyinin gönderdiği yiyeceklerde tükenmeye yüz tutmuştu.

Sandıklarda zor günler için sakladığımız, sebze, et, sardalye konserveleri; Dundee marmelatı iyice azalmış sandıkların dipleri görünmüştü. Bunları ihtiyatlı kullanmalıydık. Zira her zaman yiyecek ekmek ve yiyecek, istense bile parayla satın alınamıyordu. Bulunsa bile Bizim beslenme alışkanlıklarımızla zıt hazırlanmış gıdalardı. Artık bizde ve adamlarımızda konservalere karşı iğrenme ve isteksizlik başlamıştı. Önümüzdeki sekiz günü yiyeceksiz nasıl geçirecektik? Mantıksız düşüncelere dalmıştım. Elimizdeki bu konserveleri, çevrede bulunan merhametli Müslümanları kandırarak, karşılığında bolca yiyecekle takas edebilir miydik? Bence buna gerek yoktu. Zaten onlar bizim midelerimiz açlıktan birbirine yapışmış guruldayan bağırsaklarımızın sesini duysalar bitkin suskun hâlimizi görseler, karşılıksız her türlü yiyeceği Allah rızası için gönderilerdi. Her ne kadar yemeye alışkın olmadığımız koca bir sini içinde kuyruk yağı ile pişirilmiş, tepeleme pirinç pilavı ve üzerinde kızarmış bir koyun, bir Avşar ve Çerkez beyi tarafından gönderilseydi ne kadar güzel olurdu. İnşallah olur, dua etmeliyiz.

Sonunda beklediğimiz bizi sevindiren haber geldi. Kozan Mutasarrıfı Teyfik Paşa gönderdiğimiz adamlarımın yanında bir eczacı, doktor yardımcısı, bir polis şefi ve dört zaptiye göndermişti. Biz gelenleri saygılı ve ölçülü biçimde çadırımızın önünde karşıladık. Daha çocuk yaşta şık giyimli Haçinli Eczacı, aynı zamanda doktor vekili olan genç, durumumuz uygunsu hemen karantina işlemlerini başlatacağını söyledi. Kolera belirtilerini taşıyıp, taşımadığımızı tespit için hepimiz muayene etti. Yanında getirdiği Adana Vilayeti karantina defterine adımızı yazdı. Karantina yönetmeliğini ve kurallarını yüzümüze karşı okudu. 10 günlük karantina yaşamımız başlamış oldu.

11. günün sabahı güneş doğduğunda karantina sona erdi. Hiç şüphesiz bu süre içinde Kayseri Mutasarrıfı, Fehham Paşa Biizm peşimize zaptiyelerini takmış takip ettiriyordur. Her tarafa geçişimize engel olmak, yakalanmamız için telgraf yollatmıştır. Bu durum hala bende tedirginlik yaratıyordu. Aklımıza gelen sanki başımıza geldi. Atlı bir süvari zaptiyesi, bize yaklaşarak Fehham Paşa'nın yazılı emriyle derhal apar topar Kayseri'ye geri götüreceğini bildirdi. Oysa biz Kayseri sınırlarının 300 metre dışında idik. Kozan'dan gelen karantina hekimi ve polis şefi de Kayseri Sancağı sınırları dışında bulunduğumuzu bildirerek kafilemizi geri götüremeyeceklerini buranın Adana topraklarına dâhil olduğunu söylediler.

Hepimiz rahat bir nefes almıştık. Bundan sonra ki zamanımızı avlanma, hayvanları ve bitkileri incelemekle geçirdik. Bitki bilimci Bay Boissier ve eşim Bay Chantre bu bölgeye özgü nadir bulunan ender bitkileri peresleyerek koleksiyonlarına eklediler. Yine bu bölgeye ait yılanları, kertenkeleleri, kara kurbağalarını, örümcekleri topladılar. Öğleden sonra büyük çadırın verandasında gölgeğinde onları inceliyor, sınıfları ve cinslerini kartlara işliyorduk.

Bu bölgede yaşayan tüm insanların kafatası çaplarını ve beden ölçülerini aldık. Kavgacı tipleri fotoğrafladık.

Çevredeki iki küçük vadi ve kenarlarındaki kayalıklarda ilginç gezinti ve inceleme alanları bulduk. Bir çamın gölgesine dalgınca yaklaştık. Birkaç kuş avlamak istedik. Derenin kenarındaki kalın söğüt ağacı üstünde keklikler ve diğer kuşlar vardı. Birkaç keklik ve kuş avladık.

Çevrede yabani olarak bol miktarda geven otu “kitre (Astragalus Verus) yetişir. Buradan Ürgüp’e kadar olan bölge halkının en önemli geçim kaynağı geven otu toplayıp satmaktır. Hayvancılık dışında halkın geçim kaynaklarının çok kıt olduğunu Haçınli rehberimiz daha önce söylemişti. Bu adam, bu mevsimde bölgedeki vadilerde çok lezzetli yabani kirazlar yetiştiğini söyleyerek bir sepet kiraz getirdi. Bu meyve hepimizin damağında has tatlar bıraktı. Ona iki büyük sepet kiraz toplaması ve katırlara yüklemesini söyledim.

Karantina başlarken kozan Mutasarrıfı, kanunlara uyduğumuz ve ücreti verdiğimiz sürece bu çevrede her türlü yiyecek ve diğer ihtiyaçlarımızın sağlanması için gönderdiği polis şefini yetkilendirmişti. Onlar ve bizim adamlarımız kampımıza dönüşlerinde her türlü ihtiyacımızı satın almışlardı.

Kozan’dan gelen devlet görevli polis şefi ve dört zaptiye ve Haçınli rehberimiz Kurubel ve çevresi, yerleşim merkezleri hakkında önemli bilgiler verdiler. Zaten birinci gün Yediolukt’an, Tekke Deresini iyi seyretmemi, gözlememi istemişti. Çevre Anadolu’da en önemli bir eşkıya merkezi idi. EşkİYaların üstlendiği bu bölge, Sivas, Adana, Ankara sınırlarının kesiştiği noktalardı. EşkİYalar, bir vilayet de soygunlarını yaparlar, ganimetleriyle hemen bitişik diğer vilayetin sınırları içine kaçarlardı. Öteki vilayetin güvenlik güçleri bunları takip edemezdi. Kendilerini ve ganimetlerini bu dağlarda saklayacak bir çok mağara ve kimsiler vardı. Kendilerini takip eden zaptiyelere ve diğer görevlilere rüşvet verdikleri de olurdu. EşkİYaların talanından yalnız yolcular, satıcılar, tüccar kervanları, seyyahlar, hancılar asla kurtulamazdı. Çevrede yaşamını bu şekilde sürdüren birkaç Çerkez köyü ve yarı göçebe Avşar toplulukları olduğu söylendi. En iyi yerleşim merkezleri ve otlaklar Çerkezlere verildiğinden, Avşarlar, sürülerine yaylalarda geniş otlaklar bulamadıklarından iki topluluk daima çatışma halindedir. Bölgede soygunlar ve bu tür çatışmalar önlenmemiş olduğundan Osmanlı devleti için önemli bir sorun olmaktadır. Çatışmanın daha uzun zaman devam edeceğini iki tarafın birbirlerini yok etmek için fırsat kolladığını duydum.

Bulduğumuz bu bölgeden /Kurubel’den – Kozan’a kadar eşkıyalara “Yol köpekleri” lakabı takılmış. Çevreye yabancı biri veya bir Avrupalı, onların pusularını hiçbir şekilde anlayamazmış.

Dinlediklerimiz bizi yine tedirginleştirdi. Ya onların bulunma ihtimali olan geçitlerden gitmeyecek veya çok kalabalık güvenlik glerinin korumasında yol alacaktık. Karantinada görevli polis Şefi ve dört zaptiyede yanımızda olmalı idi. Bizim Haçinli buradan hareket ederken fötr Őapkalarımızın mutlaka başımızda olması gerektiğini eşkıyaların Őapkalarımızdan korkup kaacakları Őeklinde anlamsız bir öneride bulundu.

Gündüz kampımız bulunduğu alanda, atlarımızı hayranlıkla seyrederek bize doğru gelen silahsız dört Çerkez gördük. Onların atlara olan sevgisini biliyorduk. Uzaktan bağırarak bizi ziyarete geldiklerini söylediler. Fakat bize yiyecek veren köyden değildiler. Dşuncesiz korumalardan biri bizden habersiz adamların üzerine doğru ateş açtı. Onlarda korkup kaçtılar. Akşam zeri, ocağımız karşısında otururken, gündüz aşağı köylere yiyecek satın almak için gönderdiğimiz iki adamımız köftelik besili bir koyun, tavuklar, süt yoğurt, peynirle neşeli bir Şekilde döndüler. Hepimiz çok sevindik. Bülbül Hasan açık havada en yanık türkülerini seslendirdi. Bizim Haçinli, Kozan'ın en güzel halk oyunlarını oynadı. Çok güzel Türk oyunlarına türkülerine koro halinde bizde katıldık. Otantikliği, oyunların kıvraklığı, yanık havalar insanı dinlemesi etkiliyordu. Gecelerin efendisi, ay, bütün cömertliği, açık, temiz bulutsuz gökyüzünden beyaz ışıkların cömertçe, üzerimize vadiye, kayalıklara göndermişti. eşmeden akan su, tatlı bir ritimle eğlencemize / bu sahneye eşlik ediyordu.

Eğlence esnasında neşeye gevşekliğe dalıp güvenliğimizi de ihmal etmemiştik. Zavallı eczacı – doktor vekili bir an önce karantınayı bitirip Kozan'a dönmek için acele ediyordu. Bir akşam üzeri kampımıza Sisten bir Rum hekimi geldi. Son zgrlk hareketinin tüm aşamalarına katıldığını bu hareket öncesinde de hürriyet hareketleri hakkında Fransa'ya giderek incelemelerde bulunduğunu, akıllıca, fakat gevezece bağırarak uzun uzun anlattı.

14 Temmuz 1898. Dikkat bugünkü tarihin Küçük Asya'da ki anılarımızda önemli bir yeri var. Karantina sona erdi. Artık buradan ayrılıp, Şar'a gitme zamanımız geldi. Açık mavi gökyüzünde güneşli bir günde, eşyalarımız, atlarımız, bagajlarımız kendimiz, gösterişli ve uydurma bir dezenfeksiyondan geirildik. Bu işlem uzunca saplı küreğe benzer kapalı bir tava içinde yanıcı bir maddenin alevlerinin eşyalar üzerinde gezdirilmesinden ibaretti. Birkaç dakikalık böyle bir uygulama koleranın önlenmesinde etkili olamazdı. 11 günlük karantina süresi ve bu basit işlem için Haçinli eczacı karşımıza uzunca ve kabarık bir hizmet faturası çıkardı. Faturaya Kozan'dan gelen polis Şefi ve dört zaptiyenin harcırahları “kendisinin, polis Őefinin dört zaptiyenin yeme – içme giderleri, atların yem bedeli bile dâhil edilmişti. Fakat yeme – içme giderlerinin çoğunu biz karşılamıştık. Eşim Bay Chantre, faturayı inceledi. Masrafların üç misli Őiřirildiđini gördü ve Őiddetle itiraz etti. Faturayı da imzalamadı. Bir

kopyasını da istedi. Fatura bedelini Adana’da yetkililere incelettikten sonra ödeyeceğini bildirdi.

Yükleme işlemi bittikten sonra yola koyulduk. Tekke Deresinden aşağılara doğru inerken karşımızda daha ilginç yeni güzel manzaralar belirdi. Birçok ağacın sıkıştırdığı tepelerin arasında yukarıya fırlamış büyük bir tepe gözümüze ilişti, onun sararmış çıplak zirvesinden üzerine kar beyaz bir örtü gibi serilmişti. Karlı zirvesinden yansıyan güneş ışıkları bir misli daha güçlenmiş parlaklıkla bize geri yansiyordu. Büyükçe bir derenin kenarlarındaki yeşilliklere bakarak uzun uzun hayallere daldım, gittim. Bu küçük vadideki güzellik ve albenilik bana İsviçre’nin özgür dağlarını anımsattı. Girintili çıkıntılı patikada, her dönüşte bir birinden farklı, manzaralar, akarsuyun her iki kenarında bazen dar, bazen geniş küçük ekili bahçeler, derenin böğründe küçük tepeler bulunuyor. Aşağıya doğru patikada ilerlemeye devam ediyoruz. Uzaktan Şar belirmeğe başladı. Eski dönemlerde burası çok modern biçimde kurulmuş antik Koman’ın en büyük ve güçlü şehri imiş. Anadolu’nun tarihi yolları ve önemli geçitlerinin eteğinde bulunan şehirden Tekke Deresi ve Kurubel’den üzerinde Kayseri’ye/ Mazaka’ya ulaşıyor imiş. Fakat biz bu iki yerde tarihi yollarda bir kalıntı bulamadık. Fakat Kayseri ve Şar çevresinde bu yollara ait epeyce işaret ve kalıntı var ve antik dönemle daha kolay bağlantı kurmak mümkündür.

Nihayet bu antik Kent Komana’nın sınırları içinde bulunan Şar, ekilmiş tarlaları, işlenmiş bağları ve bahçeleriyle karşımızda idi. Çok aradığımız Roma tapınağına kavuşmuştuk. O gür ve yeşil çayırların ortasında, hala döneminin güçlülüğü ve ihtişamı ile ayakta durmakta idi. Birden kendimi antik dönemin o parlak geçmişinde buldum. Nihayet uzun bir yolculuktan sonra, ona kavuşmuş, iki saat ellerimiz duvarlarına değmişti.

KAF-DAV